

yaramıştır. Bunun bahsi 820 ve aşağılarındaki bendlerde geçmiştir [1].

İHTAR. 2 — Aynı ulak *-rek* lâhikasile uzantılı olarak *-(y)erek* li (ki eski şekli *-(y)irek* tir) ulağı meydana getirmiştir (bk. § 1324).

1333. *-(y)e* li veya *-(y)i* li ulakla onun birlikte bulunduğu asli hadesin faili esas itibariyle aynı olur.

İHTAR. 1 — Hakikatte *-(y)e* li ve *-(y)i* li lâhikalar aynı lâhikanın iki değişik vokallisidir [2], ve hiç bir türk dili (Orhón «Orkhon» kitabeleri dili ve yakut «yakoute» dili de müstesna tutulmamak üzere) ikisinin kullanımında açıktan açığa bir fark gözetmiş görünmüyor.

Bununla beraber osmanlıca'da, ötekilerinde de olduğu gibi, *-(y)e* yani *-(y)i* li olanı üstün tutmak gibi bir meyil görülebilir.

Bu siygarların bir takımı bütün lehçelere zarflar veya ilgiçler vermiş bulunmaktadır.

Bu mütalâalardan şu çıkarılmak gerektir ki, bahsi geçen bu lâhika türk dillerinde çok eskidir.

İHTAR. 2 — *Vurgulanış*. — Bu ulağın lâhikası, geniş (veya alçak) vokalli *-(y)ê* suretinde görüldüğü zaman vurgulu olur, dar (veya yüksek) vokalli *-(y)i* suretinde olduğu zaman ise umumiyetle vurgusuzdur. Mk. bu bapta söylenilenleri § 37, ihtar, son haşiye.

Bununla beraber karmaşık bir fiil içinde bulunmadıkları zaman iki heceli ulaklarda bu *-(y)i* vurgulu olur: *de-(y)i* (§ 1339), *doğ-u* (§ 1333 c. 14) *en-i kon-u* (§ 1336, ihtar 2).

Çifte *-(y)e* li veya *-(y)i* li ulak

1334. Çifte *-(y)e* li ulak bir tarz ve suret durumunu ifade eder. Aynı kullanışdaki *-(y)erek* li ulaktan daha kuvvetli bir manası var. Bu fransızca'da alelade «en -ant» lı olan karşılığı yanında, bazan «à force de...» «tout en -ant» gibi karşılıklar alabilir.

Ml.: *توشه توشه كوشه كوشه* *koş-a koş-a g'el-di* «il arriva en courant (vite)»;

[1] Şu eihete dikkat edilmeli ki, bu teşekkülde (morfoloji bakımından) yardımcı denilen fiiller sintaks bakımından, kendileriyle birlikte bulunan ulağa nisbetle asli hadesler teşkil ederler: J. D.

[2] Şu halde buradaki lâhika kâh yüksek vokalli, kâh alçak vokalli olan tek bir lâhikadır. Bunu *-(y) a* suretinde itibârî bir yazı ile göstermek de mümkündür. Mk. aynı hadisenin başka misallerini, § 156, M. Smirnof (*Koçu Bey* «Kotchoubey» s, 67) bu lâhika için *-(y)ip* şeklinden türemiştir diyor. J. D.

سوه سه چالوشى sev-e sev-e çalış-mak «travailler avec amour, avec zèle» (mot à mot: «on aimant beaucoup»); mk. sev-e sev-e kendi-n-e bak-mak «se regarder avec amour»;

گوله گوله گوله gül-e gül-e g'eç-in-mek «vivre gaiement» [en riant beaucoup]; gül-e gül-e uğurlar olsun, selâmetle (lehdeler: sağlıkla veya sağıakla) «bonne chance, adieu» gibi manalarda da kullanılır. Giese (*Hodscha Nedim* s. 19). Burada yeni taşınmış bir kimseye temenni makamında gül-e gül-e otur-an düsturu ve bir halı satın alan kimseye temenni makamında tep-e tep-e kullan-in (mot à mot «puisses-tu t'en servir en le foulant tout à ta guise») düsturu gibi ifadeler de veriliyor.

کیرینه کیرینه کیرینه kır-in-a kır-in-a (veya kır-it-a kır-it-a) yürü-mek «marcher en balançant le corps (par coquetterie orientale)»;

کورقه کورقه کورقه kork-a kork-a girmek «entrer craintivement, avec précaution»;

سوره سوره سوره sor-a sor-a k'o'be bul-un-ur (Atasözü) «à force de demander (son chemin), on finit par trouver la Kaaba»;

سو طوره طوره طوره su dar-a dar-a boz-ul,-ar «à force de demeurer stagnante, l'eau se corrompt»;

گ'el sen-i doy-a doy-a gör-e-yim (FÂİK REŞAD Kült. Let. s. 597); «laisse-moi te regarder à satiété»; kan-a kan-a iç-mek «boire à soif»;

انسان سويلشه سويلشه حيوان قوتلاشه قوتلاشه insan söyle-ş-e söyle-ş-e hayvan kökl,a-ş-a kökl,a-ş-a (eksiltili: birbirini anlamasını öğrenir) (Atasözü) «les hommes, à force de s'entreparler, les bêtes à force de s'entre flairer» (sous-entendu: «apprennent à se connaître»);

لا نعت کله نعتی تکرار ایدم ایدم او طه دن دیشاری فیرلادی la'net k'elime-lerin-i tekrâr ed-ed-e oda-dan dışarı-ya fırla-dı «il s'élança hors de la chambre en répétant des paroles de malédiction»;

قبول ایتمه جکمی بيله بيله بوکا جرأت ایتدی kabûl et-me-yeceğ-im-i bil-e bil-e bun-a cur'et et-di «il a osé le faire en sachant (bien qu'il sût) que je ne l'accepterai pas»;

انسان بيلمه بيلمه بيلمه چوق شئی هم ایدم بيلير فقط بيله بيله بوتوق هر معدنه تک خرجی دکادر insan bil-me-ye bil-me-ye çok şey-i hazm ed-e-bil-ir fakat bil-e bil-e yat-mak her mi'de-nin harc-ı değıl-dir (HUSEİN RAHİMİ, *Metres*, s. 804) «l'homme peut digérer bien des choses (désagréables), quand il ne se rend pas compte (de ce qui lui arrive), mais avaler (dire amen), quand on est fixé, cela demande un bon estomac».

İHTAR. — Bu siyganın bazan bir zarflık tabir mahiyeti vardır.

Ml.: کیتدیگه کیتدیگه gid-e gid-e veya کیت کیت git git veya کیدمک gid-erek veya کیتدیگه کیتدیگه gid-dik-çe (s. 983) «progressivement, peu à peu» [ayni manada کیت کیت گ'el-e g'el-e kullanılır];

Aşağıdaki (manzum) misâlde hem gid-erek kelimesi, hem de çifte bir ulak bulunmaktadı:

|| اوخشه به اوخشه به يوزين اچدى فلك || *gonce-nin oħşa-ya oħşa-ya güz-ün aç-dı felek* (A.U.E) Le ciel par ses caresses (*oħşa-ya oħşa-ya*) a fait s'épanouir la face du bouton de rose»;

اويزم باشمز چيگسه كركدر كيدورك *o biz-im baş-ımız-a çık-sa g'erek-tir gide-rek* (A.U.E) «peu à peu (*gid-erek*) nous nous en apercevrons à notre plus grand dam» (*Neuādir-ül-Āsūr*, s. 76) vezni: *remel* (— ۛ — —). (yani *fā'ilātūn* — A.U.E).

توگنه توگنه *kaġ-a kaġ-a* veya توگنه توگنه *tüken-e tüken-e* «peu à peu» (azalan şeylerden bahs edilirken) ;

ایستیه ایستیه *iste-me-ye iste-me-ye* «à contre-cœur».

1335. Eski Osmanlıca'da daba çok nadir olmak üzere çifte *-(y)i* li sığa da kullanılırdı.

Ml.: *gel-i gel-i yurd-un-un üzer-in-e gel-di* (A.U.E) (*Kitāb-i Dede Korkut*, s. 25) «il finit par arriver à son campement» ;

سالی سالی *sal-in-i sal-in-i* A.U.E (*Kamus tercümesi*, I, s. 523) «en se balançant» ;

اغلای اغلای *agla-ş-ı agla-ş-ı göz-leri kör ol-du*. A.U.E (à force de pleurer, il devient aveugle» (MENINSKI, *Institutiones*, s.14. 7) ;

دولای دولای *doġa-yı dol-a-yı* A.U.E «en tournant, en faisant le tour» (mk. § 1338, s. 910) ;

میلو میلو *müle-yü müle-yü = meleye meleye* A.U.E «en bêlant» [1] (1126 yılı yazmaları, yap. 204) ;

ماڭو ماڭو [2] *mañġa-yu mañġa-yu* koşu koşu, acele ederek «en courant, se pressant» (mk. altayca *mañta*. [*Ris. B.*, 21] ;

کسیلو کسیلو *kes-il-ü kes-il-ü damġa domġa gel-ür ve gâh gür gür gel-ür*. A.U.E «(ce liquide) coule tantôt (en cessant «de couler» A.U.E), goutte à goutte, tantôt à flot (*gür gür*)» *Bibl. nat.*, ms. Suppl. turc486, yap. 115 v°).

Başka bir misâl:

|| نا کوی یار || *kuhl ol-ma-z i-se göz-ler-im-e hâk-i pây-i yâr* A.U.E «la poussière des pieds de l'ami est du kohl pour mes yeux ; si j'en suis privé; (NECÂTİ).— vezni: *recez* (— — ۛ — —). [yani *müstef'ilün*. A.U.E] [3]

اغلای اغلای *agġla-yı agġla-yı iki göz-den çık-ar yaş-ım* A.U.E «Ma vie (*yaş* = «âge» et «larmes») sortira de mes yeux à force de pleurer (*agġla-yı agġla-yı*).

[1] Metindeki arap harfli kelimeler harekelidir.

[2] Bu fiillerde esas olan *mañ* sıfatı «hemen, tezce, acele» manasıyle, Hoastuanift de dua sonlarında tekrarlanan şu ibarede de görülüyor. *Man astar hırza* = hemen esirge koru». ykl: *as(t)ramak* (Çg.) altda tutup» saklamak. *ast*; *as(t)ra* (Çg.) = esre, alt. *astar* = elbise altılığ; — *kırışmak* (Rdl. Kaz.) «tetrafını sarıp» sıkı tutmak. — metindeki arap harfli kelimeler harekelidir. A.U.E

[3] Bizce bu, imaleli olarak: — — ۛ , — ۛ — ۛ . . . ۛ — — ۛ , — ۛ — yani *mef'ülü fā'lātū . . mef'ülü fā'ilün* veznindedir. A.U.E

Bu siygaların bir takımı — esasen pek müstesna olmak üzere — zamanımıza kadar kalmış bulunuyor.

MI.: سورونی سورونی *sūr-un-ū sūr-ün-ū* « en se trainant »; *salan-ı buşan-ı* « en se dandinant » (S. B.) بولاق kelimesi altında; mk. RONZEVILLE, *Emprunts*; *salšana buşšana*.

Maximof (s. 28 den 30) bu sigayı *Hüdāvendigār* lehçesinde fakat sadece n ile nihayitlenen fiil tabanlarında kaydediyor: *baxını baxını bakına bakına, salşanı nazşanı sallana nazlana*.

Maximof'un verdiği misâl (Niğde'de derlenmiş bir türkü) de bu çifte şekil, sekiz heceli şöyle: *u | a | u | u | u | u | u | u* bir mısra'nın sonundaki üç heceli iki ayağında bulunuyor.

Bizim Maraş'ta derlediğimiz halk türkülerinde de böyledir, yalnız şu var ki, bunlarda aynı sigaya -r li fiil tabanlarında da rastlanıyor.

MI.: *Istambıldan g'elen ferman*
g'elir oxunu oxunu
ünü böyük Xozan oğlu
g'ezir saxını saxını (Xozan oğlu üstüne beyitler.)
 «Le firman (de mise au ban) arrivé de Stambul,
 On le lit partout,
 Le célèbre Qozan Oglou
 Va se cachant partout (avec précaution A.U.E).

içip arslana dönerler
gadeh dönderi dönderi

arab atları bineller
dizgin sunduru sanduru

golun-da guvet galımadı
şahan konduru konduru

at yoruldu ben yoruldum
güzel bindiri bindiri [1] (Kör oğlunun besde [=beste]si).
 «En buvant ils deviennent comme des lions
 À force de lever (faire tourner) les verres...
 Ils montent des chevaux arabes
 En allongeant la bride...
 J'ai fatigué mon bras (keli keli, la force est épuisée dans mon bras: A.U.E)
 A force de porter le faucon (de chasse)...
 Je suis las, mon cheval est las
 D'avoir porté ma mie».

[1] Yine bu misâller arasında çifte *ş* (*de-yü*) unutulmamalıdır:

Oñ cennet-in ırmağ-ları aq-ar Allah de-yü de-yü (Yunus Emre). Osmanlıca'da gerek teklişi gerek çiftlisi *de-yu* suretiinde ahenge aykırı olarak da söylenirdi. bk. § 1330, 9, ve § 1339, 1340. A.U.E.

İHTAR 1. — Şuna dikkat edilmeli ki *-(y)e* li veya *-(y)i* li ulak yerine bazan emir şekli [1] kullanılıyor. Mk. yukarıdaki *özen bezen* ve *git git*. Yine Mk. § 1341 ihtar. [2]

İHTAR 2. — *-(y)i* lâhikasının da manadaş iki fiilden çift olarak kullanıldığına dair alâmetler görülmektedir.

Ml. : *en-i kon-u* ep eyice «tout bonnement», hemen de «tout à fait», açıklaması, düzcüsü «franchement», adam akıllı «sagement», batırı sayılır «passablement»;

eni konu geçkin epeyce yaşlı «passablement âgé.» [3]

uyan-diğ-im vakit eni konu gündüz ol-muş-du (Sami Bey) «quand je me réveillai il faisait déjà grand jour»;

bu gün eni konu souk-dur (Sami Bey) «il fait passablement froid aujourd' hui».

İHTAR 3. — Çifte *-(y)e* li bir ulak vücade getiren iki kelime şimdiki osmanlıca'da fasılasız olarak birbiri ardınca gelir. Eski osmanlıca'da ise bunlar aralarına başka kelimeler girerek ayrılabilirdi.

Ml. : *Tumanbay* طومانباي کيجه یی کوندوزه قاته قدسه و شام جانیته جان آته . . . ایلنار ایلدی
gece-yi gündüz-e kat-a Kadüs-e ve Şam cānib-ine can at-a ... ilgar eyledi
(A.U.E) (SOLAK ZADE M. SMIRNOF'un *Chrest.* inden s. 44) «(Toumanbay)

[1] İsim olarak kullanılan emir şeklinde ikizlere dair başka misaller de bulunabilir: *gel git* veya *gel zaman git zaman* (ve bundan da arapçadaki: *tâ'al zaman rah zaman* gibi yabancılıklar) «quelque temps après» Mk. RADLOFF, *Proben*, VIII (Kunos); s. 185, I. 4 aşağıdan, ve 190, I.;

git gel «défaites, atermoiments»;

gel geç muhabbet «amours passagères»;

taşım düzen (mk. *düzet-mek* fiilinin sebeplisini) değersiz bezenlikler «fanfreluches» Aynı yer, s. 187, I. 12);

kaç göç eve bir yabancı erkek gelmesiyle kadınların toptan çekilip gitmesi «départ en suite générale des femmes provoqués par l'entrée d'un étranger dans la maison»;

sus pus otur-mek «se tapir en silence»;

işi ört baş et-mek «étouffer une affaire»,

Mk. azerce'de *ağ ver* alış veriş «commerce»; *çäk çovur* munakaşa «discussion».

(*et-mek* yardımcı fiilinde) sıfat olmayan emirli misaller de bulunur:

ur et-mek «frapper»;

dönder et-mek tercüme etmek «traduire» *dön-der-mek*, *dön-dür-mek* fiilinin eskimesek şekli, mk. 1426 yılı yazmaları yap, 95 v° ve 96 v°; yine bk. § 1341, ihtar). Mk. § 849. J.D.

(*ver et-mek* «donner à profusion: bahçeye ver et-di-m su-yu» — *say etmek*, saymak «considérer»: «büyüklerin hatırlını say ederler» Rumeli'de, A.U.E)

[2] *Yürü yürü* yol bilmez. . . *yaz yaz* uasandım . . . *ver ver* bize ne kalır. A.U.E

[3] Meninski (*Institutiones*, s. 147) ve ondan sonraki Barbier de Meynard (تو kelimesi altında) bu tabiri «commodément» rahatçak ve «en descendant et en posant», yani inerek konarak ve «avec aisance», kolayca suretinde izah etmektedir. Mk. fransızca teklifsiz konuşmada facilement kelimesinin uğradığı mana genişlemesini. Sami Bey de bes belli yauluş olarak bunu (genişlik manasına *en* den alarak) کي تو نرو suretinde kaydediyor. J. D.

courut à bride abattue, faisant, de la nuit le jour et cherchant à se jeter du côté de Jérusalem et de Damas».

Tek -(y)e li veya tek -(y)i li ulak.

1337. Eski osmanlıca'da tek -(y)e li veya tek -(y)i li ulak kullanıldığına dair misaller görülüyor.

Ml. : *yüz-ün-e kapla-gu mesh ed-e* (A.U.E). «qu'il passe la main sur tout (*kap-layu*) le visage» (1426 yılı yazmaları, yap. 283 v°);

ah id-üb-en düş-dü yir-e haykır-ı (A.U.E) «il poussa un soupir et tomba par terre en criant (*haykır-ı*)» (Bibl. Nat. yazmaları. Suppl. ture 1207, yap. 95 v°); İhtimal buradaki fiil hadleri dönük bir karmaşık fiildir [1]; bk. § 829;

birbir-in-e muştula-yu her melek (A.U.E) «(tous) les anges s'annonçant la bonne nouvelle (= *muştula-yu ki müjdele-yü* aslındandır),

raks-a gir-di şevk-ü şadi-den felek (A.U.E) (SOLEYMAN ÇELEBİ, *Mevlûd*, beyt 114) «le ciel se mit à danser d'allégresse»;

çevre yan-ın iste-yü kıt-dı nazar (A.U.E) (*Aynı yer*, beyit 118) «il chercha du regard autour de lui».

Bakınız başka misallere § 829, İhtar 2.

1338. Şimdiki osmanlıca'da bu siyga ancak biçili ifadelerde kalmış bulunuyor ki, bunlardan kimi *isim* (zarf, sıfat veya alem), kimi *ilgiç* olmuşlardır.

Bu ifadelerin başlıcalarını (alfabe sırasıyla) burada veriyoruz:

1. *aşır-ı* (mk. VIGUIER, s. 189), *aşır-mak* «faire passer» sebepli fiilinden (§ 579) ki, bu da *aş-mak* «passer, franchir un obstacle» dan, şöyle kullanılır:

a. *Mikdar zarfı* (eskimiş): ölçü dışı «outre mesure», ifratla «à l'excès», son derece «extrêmement».

Ml. : *aşur-ı ed-ici* A.U.E «qui exagère, qui va trop loin» (BIANCHI).

Bu zarf bir belirtken (§ 1076) olabilir: [2]

aşırı derece-de «à un degré extrême».

b. (mutlak haletli) *ilgiç* «au-delà de ... par delà ...».

[1] Bu cümle — — — — — yani *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezninde bir mısra gibi görünüyor. Müellif hadleri dönük karmaşık fiil diyerek galiba *haykır-ı düşdü* yerine *düş-dü haykır-ı* yi kastediyor ki, esasen «haykır-ı» kelimesi «düşdü» fiilinin zarfı olup bunlar karmaşık fiil teşkil etmezler. A.U.E.

[2] Aşırı derecede yaramaz manasıyla bu kelime (*h*)*aşarı* sıfatını vermiş görünür. A.U.E

Ml. : طريق عام آشوری *tarik-i 'am aşır-ı* (A.U.E) (EVLİYA ÇELEBİ, I, s. 140) «derrière la voie publique»;

iki kapı aşır-ı «à deux portes plus loin, à la troisième porte»;

deniz aşır-ı «outré-mer»,

ki bundan da arada bir atlayarak «en sautant un (une) ...», iki... de bir «tous (toutes) les deux ...» gibi manalar çıkmıştır.

gün aşır-ı «tous les deux jours»;

ev aşır-ı «une maison sur deux».

Böyle vücade getirilen tabirler belirtken olarak kullanılabilir:

deniz aşır-ı yer «endroit (placé) outre-mer, vs.» [1].

2. *öt-e* (geçmek, bir şeyin arasından çıkıp gitmek «passer, traverser» manasındaki eski *öt-mek* fiilinden). Mk. BARBIER DE MEYNARD. şöyle kullanılır:

a. *Yerlik zarf*: uzakta «plus au loin, un peu plus loin» *beri* nin zıddı (mk. § 906) ve *aşarga* (italyanca «allarga») nin (mk. fr. «au large») manadaşı ki, bu alarga kelimesi artık osmanlıca'da ancak denizcilik tabiri diye kullanılmaktadır.

Ml. : (ارحب) اوته كيت كوك برده دور الارغه مقامده. *(arapça) erhab: öt-e giil, giin yer-de dur ašarga, mašam-ın-da-dır* A.U.E (Kamus tercümesi, I. 141)

دورهك صاعين سودلری اوتیه بیوك قابله نقل ایتك - صاعین سودلری الارغه ده بیوجك قابله
deve-ler-in sağ-ıl-on süt-ler-in-i öt-e-ye büyü-k kap-lar-a naql et-mek sağ-ıl-an süt-ler-i ašarga-da büyü-cek kap-lar-a naql et-mek (A.U.E)
 «porter un peu plus loin vers de (plus) grands récipients. le lait de chamelle qu'on vient de traire» (Ayni yer, s. 400).

Ayni zarf: öbür tarafa «au delà de l'autre côté», mk. *aşırı*.

[1] Mk. yakutça'da «au delà» manasında (mefulün anı ite) *as-ar-ı* ve altayca'da *aj-ır-a* (= az-ır-a) ki, bunlar osmanlıca'daki *aşırı* ile sıkı sıkıya muvazi olan teşekküllerdir.

Tümene tatarları ve Başkırlar aynı fiilin ilk tabanından -a lı bir ulak olan *aş-a* kelimesini çok ifratla, son derece «à l'exès, beaucoup» manasıyla kullanırlar; çağatayca'da aynı manada olarak *aş-a-raq* ve *aş-ar-ı* kelimeleri vardır.

Mk. *asrı* pek «très»: *asrı köp* pek çok «beaucoup» (Bibl, nat. ermenice yazmalar 194, yaprak 50 v°, I. 10; 51, I. 9) *asrı xurxulu* = aşırı korkulu «très effrayant» (yaprak 59, I. 18); *asru köp* A.U.E (Şeybānī-nāme, s. 121), *Cod. Coman: asru* (ki lüzumsuz yere Radloff bunu *aşru* diye tashih etmiştir), *asrau* ve *asrı* Mk. kızıca'da *asır-* fiili (Radloff); *asrağ-ı kün* (kit. *Terc. Far.* s. 68) *asrağ-ı kün* (azerce'de) evvelki gün «avant-hier». Son olarak şununla tamamlayalım VAMBÉRY *Alt. Osm.* s. 175 *asrağ-ı* kelimesi (*asrağ-ı* suretinde harekeli. A.U.E) Mk. BLAU, *Bosn. türk.* s. 311, *asrağ-ı* (*asrağ-ı* suretinde harekeli. A.U.E) (4) ki yanlış olarak slavca ile izah ediyor. Div. L.T., (I, s. 113) *asra* (5) kelimesini ذلك المكان yani (bu yerin alt yanında) suretinde izah ediyor ve şu misali veriyor: *oş an-dan isra oş* A.U.E *oş* *an-dan isra oş* yani (o ondan sonradır ve onun alt yanındadır); *isra* kelimesinin *asra* ile müsterek hiç bir şeyi olmaması mümkündür.

BLAU. Bosna türkçesinde *su aşırı* «au delà du fleuve» ifadesini de veriyor. J. D.

MI. : *برطاغ اوتہ آتہردی رکیکی قوه لیہرق* *bir geyig-i kov-ala-yarak bir dağ öt-e aş-ır-dı* A.U.E (*Battağ*, s. 6, l. 24) «pendant qu'il poursuivait un cerf, celui-ci passa derrière une montagne (de l'autre côté)».

Mk. *öte-ki* «l'autre» (ve asıl manasıyle: daha uzaktaki «celui qui est plus loin») *öte* tarafında (fransızca'daki muadilinde de görüldüğü üzere) bir mukayese manası saklıdır ki, kendisinden evvel *daha* kelimesi getirilerek: *daha öte* suretinde bu mana barizleştirilebilir.

(Mefulün anlı) *öte-den* ifadesinden ise *öte* kelimesinin çoğu zaman daha örtülü bir manası var; bir şeyin az çok beklenmedik, hatır ve hayale gelmedik bir surette (biraz daha uzaktan) göz önüne çıkıverdiği veya bir yerde bulunan iki kimseden birinin sırası gelip söze başladığını haber vermek için kullanılır (fransızca'da bu takdirde bazan «là-dessus, voici que» ifadeleri getirilebilir).

MI. : *بیردوماندر سوکدی اوتہدن* *öte-den bir duman-dır sök-dü* (AHMED RASİM, *Şeh. Mekt.*, s. 14) «voici qu' (au loin) apparut un nuage (de poussière, sur la route)»;

یوتل سفره باغنده اکلجه لرله مشغول اولدقلاری سرده اوتہدن اوچ ایش آرتقداش اعلی لوفل بالینی *bun-lar sofrā baş-ın-da eğlen-ce-ler-i-ile meşgul ol-duğ-ları sıra-da öte-den üç beş arka-daş a'lā lüfer başığ-ı getir-miş-ler.* A.U.E FALK REŞAD, *Küll. Let.* s. 506) «pendant qu'ils se livraient au plaisir de la table, (voilà que) deux ou trois de leurs compagnons apportèrent un excellent poisson (une bonite excellente)»;

دیدی *öte-den filan de-di* A.U.E «là-dessus, un tel dit:» (*Aynı yer*, s. 120 ve 140).

b. *Sıfat*: daha uzak «plus éloigné», başka «autre», *öte taraf* «l'autre côté». Bak, başka misallere. s. 225, haşiye.

Makedonya'da *öteye gün* «l'autre jour» ifadesini kullanırlar. Maraş da aynı manada: *öteyin* derler.

c. *Alem* «substantif» geçmiş zaman «le temps passé» manasıyle: *öte-den beri* «depuis longtemps», (mk. § 912) [mk. çağatayca'da da aynı manada:

دی اوتاری دین بری öt-ür-i-den beri A.U.E (PAVET DE COURTEILLE) [1].

d. *İlgîç* (mefulün anlı) «postposition», bk. § 912, *ihtar ın üst tarafları*.

3. *ortak-la-ş-ı* veya *ortak-la-ş-a* (*ortak-la-ş-mak* fiilinden) «en compagnie, en commun, entre associés, entre compagnons (ortak)» [2].

[1] Tobolsk lehçesinde *öte* kelimesi, bir hadesin şiddetlendirilmesi veya mübalağa edilmesi için bir takım fiillerden evvel getirilir. (GULGANOF, *Gr.* s. 175).

Çağatayca'da *öte* kelimesi, içten geçerek «à travers» manasını veriyordu:

nüg'ah bir oğ kül-ip ol kafır-ga tög-ip öt-ä çık-dı (ansızın bir oğ gelip kâfire değerek, bir taraftan geçerek çıktı A.U.E) (*Tezk. Evl.* s. 300 satır 5) «soudain une flèche atteignit cet infidèle et le perça de part en part».

Altayca'da aynı manada (yine o fiilin müteaddidinden) *öt-kür-e* kullanılır:

ced öt-kür-e söök kör-ün-et et içinden (geçerek) kemik görünür A.U.E «on voit les os à travers la chair» (*Gr. alt.* s. 107). J. D.

[2] *ortak* şu manalarda olur: 1° (moğol tarihi müelliflerince) tacir «marchand QUATREMÈRE *His Mong. Perse* s. 308 ve 309 haşiye); 2° bir kocanın karlarından her biri ötekiye nazaran» *Burhānı Kāfi* türkçe tercümesi, s. 100, l. 15). J. D.

MI. : ortak. *ا-ş-a bir dükkân aç-a-lım veya bir çift-lik aç-a-lım.* (SAMI BEY, *Kamus.*) «associations-nous pour ouvrir une boutique ou acheter une ferme».

4. *اوزون* *uzad-ı*, *uzat-mak* «allonger» fiilinden (mefulün ileyhl) *اوزون اوئادی* *uzun uzadı-ya* «tout au long, très longuement, très en détail» tabirinde görülür. Aynı tabir bazan mutlak hâleti de alır.

بومذا کرات اوزون اوزادی اجرا ایلمشدر *bu müzâkerât uzun uza-d-ı icrâ ed-il-miş-dir* (AHMED REFIK, *Lâle Devri*, s. 97; mk. *Aynı yer*, s. 131). «ees pourparlers durèrent fort longtemps».

Eski osmanlıca'da *uzadı* kelimesinin uzun «long» manasıyla bir *sıfat* gibi kullanıldığı izleri vardır.

MI. : [1] *bir dağ-da ova-da uza-d-u taş çev-r-il-üb ziyâret de-yü itikâd id-üb ...* A.U.E (1426 yılı yazmaları, yap. 280 v°); «en roulant une longue pierre sur une montagne ou dans une plaine et en la considérant comme une chose sacrée»; [2]

اوزون اوزادی دوار *uzun uzadı duvar* A.U.E «un long mur» *Burh. Kât. tercü-cümesi*, s. 58, I. 2 (aşağıdan).

Aynı şekilde bu, uyguru'da da görülüyor :

uzadı [3] *yökürü turgurup köni bilgü bilgig* daima yüksek (değerde) tutup hakiki alim (in) ilmi (ni) A.U.E «exaltant toujours (beständig) la vraie science» [4] F. K. W. MÜLLER *Uigurica*, s. 20, I. 14). Mk. köibalea : *usad-a* (CASTREN, s. 67, 17).

Mk. yapılış bakımından *اوزو* [5] *ivedü acele, aceleci, «hâte, hâtif»* (VAMBERY, *Alt Osm.*, s. 176) ve hatta *tökât-i* [6] *Uigurica*, s. 48 ve 49).

5. *اولاشدیری* *ula-ş-dir-ı*, «contigu», *ula-ş-dir-mak* «faire parvenir, joindre» fiilinden (bk. BARBIER DE MEYNARD, *اولاش* kelimesi altında, ve BIANCHI, *اولاشتری* altında).

6. *اولوشدروی* veya *اولوشدروی* *ülüş-dür-ü* şuraya buraya, yer yer «de ci, de là, par endroit» (yağmur yağmak, meselâ); *ülüş-dür-mek* «répartir, partager» fiilinden.

7. *تۆسکörü* *töskür-ü* geriye, gerisin geri «en arrière, à reculons», *töskür-mek* (tös diye bağırarak yük hayvanını durdurmak) (7) fiilinden, § 851.

[1] Metinde arap harfli kelimelerin 3, 4, 6, 8, 10 uncuları harekelidir. A.U.E

[2] Müellifin *çevrilüb* kelimesine verdiği mana, yuvarlayıp demek olan «en roulant»dır ki, bunu uygun bulmuyoruz. Bizce bu, uzun bir taşın etrafı çevrilip (yani etrafına bir duvar, bir çit örülerek çevrelenip) demektir. Şu halde «en roulant» kelimesinin «en entourant» diye tercüme edilmesi d ha doğru olurdu diye düşünüyoruz. Bir de «ziyaret deyü itikat edip» cümlesindeki «ziyaret» kelimesi «ziyaret yeri» manasına olduğuna göre bu da, «en le considérant comme un lieu de pèlerinage» suretinde tercüme edilmek daha uygundu sanırız.— Sonra, böyle bir *uzadı taş*ın etrafı çevrilerek mukaddes bir şey gibi tanınması, bütün eski türk diyarında yer yer dikilmiş *balbal* ları da hatırlatıyor. A.U.E

[3] Buradaki *uzadı* «daima» manasında görünüyor. A.U.E

[4] Bunu «la science du vrai savant» diye tercüme etmek daha doğru görünüyor A.U.E

[5] Metinde bu arap harfli kelime harekelidir. A.U.E.

[6] *tökât*, sonuna kadar, tekmil, bütün manasında; (bk. Orkhon kitabeleri). A.U.E

[7] Bizce mananın dayandığı *tös* kelimesi bir sesad olmasın gerek A.U.E.

8. چوره (voya چوره) çevre (ki, çevire yerindedir; Mk. çevrinti, § 121) چورمهك çev-ir-mek «tourner» mastarından.

Bu kolime şöyle kullanılabilir:

a. Zarf: dolayarak «autour» (çepe çevre de derler; eski osmanlıca'da çep çevre ve Barbier de Meynard'a göre çes çevre, fir [1] dolay «tout autour»).

Ml.: آتون زنجیرله چپ چوره بخلبو قومشار ol, kırk küp-ü altun zincir-ile çep çevre bağla-gu ko-muş-şar A.U.E (Kırk vezir, s. 146) «on avait pendu (as-lı: on avait mis «à part» en attachant: A.U.E) ces quarente jarres, avec des chaines d'or, tout autour».

b. sıfat (belirtken); çevre-yan + mülkiyet lâhikası suretindeki ilgiçlik tabirlerde (mk. § 931 ve 949) «alentour de...».

Ml.: چوره یانه کلوب او طور دیلر çevre yan-ım-a g'el-üp otar-du-şar (fir dolay etrafına gelip oturdular) A.U.E «ils vinrent et s'asirent autour de moi». (SÖLEYMAN ÇELEBİ Mevlad, beyit 76; mk. başka bir misal, beyit 118, bk. § 1337, «o-nunda»);

چوره یان کالفا نون اشد کؤره یان کالفا آدی بولار çevre yan-ın kal'a-nuñ ał-di bul-şar [2] A.U.E «ils entourèrent la citadelle» (bibl. nat., S. T. yazmaları, 1207, yap. 75).

c. Alem «substantif» 1° havza, havali, «circuit», muhit «contour», bir şeklin muhiti «périphérie», daire muhiti «circonférence».

2° Kenarları işlemeli mendil «mouchoir avec des bords brodés».

Ml.: ۴۰ کیلومتر دور کؤره ارشد محیطی یعنی چوره سی ... ۴۰ kilometre-dir kırk bin kilometre-dir A.U.E «la circonférence de la Terre est de quarante mille kilomètres»;

سیرمه لی چوره sirma-lı çevre «mouchoir brodé au fil d'or» [3].

[1] Bu fir kelimesi için bk. دولا یی do-la-yı aşağıda: 13, a.

[2] Aslı bun-şar .. Bir İstanbul lehçesinde böyle sükûnlu n lerden sonra l geldiği zaman n>l değişimi olduğu görülür: yan-ış > yanniş (ve hatta souradan yā-nış); an-la-şıldı > an-na-ş-ıl-dı; un-şar > un-na(n) şeker, vs.; bunda ise ikinci l den evvelki n nin yine l olduğu görülüyor. A.U.E

[3] Bu çevre kelimesi altayca'da ve daha başka lehçelerde rastlanau ve ebir-mek, ebür-mek «entourer» mastarından teşkil edilen ebire ve ebre «autour» kelimelerine yaklaştı-rılmak gerektir. Mk. osmanlıca ev-ir-mek kelimesi ki, ancak (evir-mek çevir-mek «tourner et retourner quelque chose» suretinde olmak üzere) itba' «hendiadyoin» yoluyla kullanılabi-lir; fakat, eski osmanlıca'da basit şekliyle ve acele etmek, koşmak «so hâter, courir» manasındaki ev-mek (iv-mek) suretiyle görülür, Mk. ev-i acele «hâte», ev-ik (iv-ik) bir nevi kayak «sorte de skee», ev-g'en süratli, aceleci «hâtif, rapide».

Tezk. Evl. yap. 231, I. 17 de ävür-ä tersine olarak «à l'envers» manasındadır. ävürä kâlp (elbiseyi) ters yüz yaparak, evirerek giyip «mettant un vêtement à l'onvers»,

ev- kökiyle sıkı ilgileri olduğu görülen çev- kökünde de acele «hâte» manası bulu-nuyor: çev-ik süratli, hareketleri çabuk «rapide, leste»; Mk. (kırimca) çeb-ik «çabuk» «vite.» Çagatayca çevir-mek arca «postérieur» sınıfından چاورمق çav-ur-maq suretindedir. Mk. çevre nin manadaşı olan çevra [Bibl. Nat, ermenice yazmalar, 194, yaprak, 59, I, 5 ve aşağısı: alayja eşikin yangıdan etip tınkovat ettilür çop çevrasın (چوپ چوراسین)],

9. *de-yi*; bk. § 1339 ve 1340.

10. *sap-a* (*sap-mak* «dévier, quitter le chemin droit» mastarından). Şöyle kullanılır:

a. *Zarf* (yoldan) öte, uzak, geri «à l'écart, de côté, en ratriait (par rapport à la route)».

MI.: *biz-im ev sap-a düş-üyor* «notre maison est éloignée de la route, notre maison est à l'écart (SAMI BEY, *Kamus-u türki*);

o köy sapa-dır «c'est un village perdu, loin de toute route» (SAMI BEY, *Ayni eser*);

iki mil yol-dan sapa ol-sa A.U.E *Hulv. Şāhī*, yap 40 v°) «si c'est à deux milles de la route».

b. *Sıfat* «(bir yer hakkında) yoldan ötede, uzakta olan; (yol hakkında) dolaşık «détourné».

MI.: *sapa yer* «un endroit perdu»;

sapa yol «un chemin détourné» chemin d'écoulier» (yani, kestirme olmayan, dolaşarak gidilen talobe yolu) A.U.E.

11. *tut-a* (*tut-mak* «tenir, retenir» mastarından), *borc-a tut-a* «en acompto sur une dette» ifadesinde.

12. *dola-nı* karışık, dolaşık, yolları hep çıkmaza götüren yer «embrouillé, enchevêtré, labyrinthe». Mk. aşağıdaki kelimeyi.

13. *dola-yı* *dola-mak* «tourner, contourner, enrouer» fiilinden ki, şöyle kullanılır:

a. *Zarf, fır dola-yı* «tout autour» ifadesinde (ki, bu *çepe çevre* nin mânadaşdır; (bk. yukarıda, 8. *çevre*). *fır* kelimesi çevrilerle dönüş hareketini bildiren bir sesaddır [1].

[1] *fır* kelimesini müellif bir sesad diye kabul ediyor. Halbuki fikrimizce bu bir sesad olmayıp «dolana dolana çevirmek manasında *bur-mak* daki, *bur-am bur-am* daki *bur* dan bozulmuş görünüyor. Şuhalde *dola-yı* ile hemen aynı manada olup onu tekit eder mahiyettedir.

fır-la-mak daki *fır* da bu fiilin bir çeşidi olup, (D.L.T, II 134) fışkırarak çıkmak manasındaki *bür-kür-mek* mastarının kökü olan *bür* le ilgili görünüyor. Ykl. *pirlamak*, he- vaya çıkmak; yine ykl. Rumeli'de (nebat hakkında) *pür-te-mek* (topraktan) çıkıp yüksel- mek. A.U.E

[*yırov-un*] öylece eşğini (kapısını) yeniden edip (yapıp) harçla sıva ettiler bütün çevre- sini (kiliseain) «de même on a bâti à nouveau la porte (de cette église: *yırov-un*; mk. *Cod. Cum.*: *yihov*, s. 198 ve *gichöv*, s. 158) et on l'a crépie (polonezce: *tyńkowac* = kum, kireç, alçı veya çimentodan harçla sıvanmak) tout autour». Mk. *Ayni yer* pap. 30 ve *çov-ar-mak* «détourner» *Ayni yer* yap. 24, I, 14. Yine mk. *Cod. Com.* s. 65: *Çop çoura* çep çevre «circum», s. 60]. J. D.

Acele etmek manasında *ev-mek* (*iv-mek*) daki *ev-* (*eb-*); veya *iv-* kökiyle «etrafını çevirmek, kuşatmak» daki *ev-* (*eb-*) kökleri arasında şekil benzerliğine rağmen bir mana yakınlığı olduğuna kani değiliz: Mk. D.L.T. *üvmäk* I, 146 etrafını çevirmek *ävürmäk*, *ävürül- mäk*, *ävürismäk* I. 216: *ävülänmäk* (ay) halelenmek, ağullanmak, çevrelenmek; I. 152 *avmak* etrafını almak, vs. Mk. *ev* etrafı kuşadılmış yer (çadır), *ağ-ul*, (*av-ul*) etrafı kuşadılmış saha veya köy. . . *av* etrafı sarılmış hayvan? vs. A.U.E

Ml. : اورمانی ایرطولای کزدی *orman-ı fır doḡa-yı g'ez-di* (SAMI BEY) «il fit le tour de toute la forêt.»

b. *Alem* «substantif»: dolaşım «détour» ki, : vesilesiyle, münasebetiyle «à l'occasion de, à propos de» manasında . . . دولايسيله , طولاييسيله *doḡa-yı-si-ile* şeklindeki ilgiçlik tabirde.

Ml. : سلاييك يونانليار طرفدن استيلامی دولايسيله مفق اقتديك ممنون اولوب اولمايى حقتده بخارك سلاييك يونانليار طرفدن استيلامی دولايسيله مفق اقتديك ممنون اولوب اولمايى حقتده بخارك *Seḡāniğ'in Yanan-ḡı-lar taraf-ın-dan istilā-sı doḡa-yı-si-ile müfti efendi-nin memnun ol-up ol-ma-diğ-i haqq-ın-da maḡābir-in vāki ol-an sa'āl-in-e cevāb-en müfti Ahmed efendi zir-de-ki beyūnat-da bul-un-muş-dur* (Tanin, n° 1782, s. 4, col. 3) «en réponse à la question de, (notre) correspondant demandant, à propos de la prise de Salonique par les Grecs, si le Mufti était satisfait ou non, Ahmed Efendi fit la déclaration ci-après».

Bu tabirde görülen mülkiyet «izafet» lâhikası belirsiz bir irca alâmeti (§ 234) olduğu zaman, bu tabir dolaylı olarak, yani doğrudan doğruya olmayarak «indirectement» manasında bir zarf olur (ki, kelimenin esas manası: dolaşımıyla «avec son détour» dir).

Ml. : آوروپانك بعض بيوك اندیشه لری واردك طوغرىدن طوغرى به دكاهده طولاييسيله بزى مشغول ايتك *Aurupa-nın ba'zı büyük endişe-leri var-dir-ki doğru-dan doğru-ya değıl-se-de doḡa-yı-si-ile biz-i meşğul et-meğ-e sezāvār ol-sa gerek* (ALİ KEMAL İkdam gazetesindeki makale). «L'Europe a certaines grandes préoccupations qui nous intéressent sinon directement, du moins indirectement».

c. İlgic «postposition» (bk, § 913) [1].

Eski osmanlıca'da aynı kelimenin etraf, havali «alentour» manasında bir alem ismi olan *doḡay* suretinde kısaltık bir şekli de bulunuyor ki, bu ilgiçlik bir tabirin ikinci haddi olarak kullanılır.

Ml. : جمله سین براده طاولدوب بیوردیك طولايسه اودون یق اود اورملر *cümle-sin bir ev-e doḡ-dur-up bayur-du-ki doḡay-ın-a odun yığ-ıp od uralar* A.U.E (NÖLDEKE, Auszüge aus Neşri . . . Z. D. M. G., t. XV, s. 353) «il ordonna de les réunir tous dans une maison, d'entasser du bois autour de celle-ci (*doḡay-ın-a*) et d'y mettre le feu».

Hem bu Meninski'nin zamanındaki bir söyleyiş (*Lexicon: doḡay*) idi ki, kendisi şöyle bir misalini veriyor:

شهرک دولايسه *şehr-ün doḡay-ın-da* [2] «à l'entour de la ville».

Mk. *ley(-leyü)* lâhikası içinde buna benzer bir hadiseyi (§ 890, 4°, ihtar).

[1] Yakutça'da *tuḡ* dolamak, «entourer» fiilinden, dolanarak, «autour» manasında *tuḡ-a* zarfı vardır (BÖHTLINGK) *Vocab. yakout*, s. 109). Daha yukarıda, 8 c haşiyesinde bahsi geçen *ebire* veya *cebire*'den başkaca, altayca'da dolamak, sarmak «envelopper» manasında olan *oro* fiilinden aynı manada *orow* kullanılır. (Mk. osmanlıca'da *örü-mek*, örmek «tresser» etrafı bir duvarla çevirmek «entourer d'un mur.» ve *aylan* dolanmak «s'enrouler» fiilinin müteaddisi olan *aylan-dir* «entourer» fiilinden *aylan-dır-a* kullanılır. (Mk. eski osmanlıca'da *doḡamak* fiilinin manadaşı olan *ayla-mak*). Mk. altayca'da *ayla-ş* dolaşık «détourné» (yol) ki bu, osmanlıca'da *doḡaş* kelimesinin ve Kazan lehçesinde: *äylä-n-ä*'nin manadaşıdır Mk. (§ 862, ihtar 1 den yukarılarda *ayla-k*, *aylä-mak* kelimeleri. J.D.

[2] Müellif bunu *doḡay-ın-de* suretiyle kaydediyor. A.U.E

14. (Muhtemel olarak) *دولو* *dol-u* [1] kelimesi (*dol-mak* «être plein, se remplir» mastarlarından) ki, şöyle kullanılır.

a. *Sıfat*: *dol-u şişe* (SAMI BEY). «bouteille pleine». Bu sıfat yalnız kab için değil, için dedi hak kında da kullanılır.

MI.: *bu dolab-da kitab dolu-dur* «il ya plein de livres dans cette armoire (mot à mot: «dans cette armoire les livres sont pleins»);

bu g'öl-de balık, bu dağ-da av kuş-lar-ı dol-u-dur. (SAMI BEY) «il y a plein de poissons dans ce lac, de gibier dans cette montagne».

Başka bir yapılama: [2]

bu bağ-da dolu kiraz var-dir (SAMI BEY) «il y a beaucoup de cerises dans ce verger»;

براولو حوض ایچی طلو بالکل اوینار bir ulu havuz iç-i [3] *dolu balık-lar oynar* A.U.E. (Batt. s. 12, l. 8);

چمک طولو قراقان اولمش çömlek dolu [4] *kara kan ol-muş* A.U.E. «le pot se remplit de sang (noir A.U.E).» (Bibl. nat., yazmalar, A. f. t. 87, yap. 49, l. 8).

b. *alem* «substantif», «bir kabı doldurmak için lâzım gelen miktar» manasıyle izafet (ilgisilik) terkiplerinin ikinci haddinde bulunur.

MI.: *avuç dolu-su* «ce qu'il faut pour remplir la poignée; une poignée»

Bizim *sabit* «fixe» diye adlandırdığımız (§ 1101) bu izafet ilgileri [5] ölçü belirtkenleri gibi kullanırlar (§ 1079).

MI.: *mangal, dolu-su ateş* «du feu plein le réchaud» (B. de M.);

ağız dolu-su laf «des paroles plein la bouche; vains bavardages»;

çocuk-lar-ım şu sınıf dolu-su para kazan-acak-sınız (Altın kitab, s. 8) «mes enfants, vous gagnerez autant d'argent qu'il en faudrait pour remplir cette classe»;

sahife-ler dolu-su iftira «de la calomnie, plein des pages entières»;

[1] *dolu* kelimesinin eski bir ulak olduğu muhakkak değildir. Bununla beraber bunu daha eski bir *doluğ* (mk. *تولوغ* «*tolug* A.U.E.» *Hüsrev-ü Şirin*) diye almaktan ise, bana ulaklardan biri olduğunu zannettiren (daha aşağıda b. alem ismi haşiyeleri) sebeplere bakınız. J. D.

[2] Buradaki *dolu*, vurgusu birinci hecede olmak üzere çok «beaucoup, nombreux fort» manasında sıfattır. bk. ileride bir haşiyede *تولا* (*to/a* A.U.E.)

[3] Buradaki *içi* kelimesi içinde yerine kullanılmıştır. A.U.E.

[4] Arapça inlâ tesirlerine uyarak bazı *و* u lardan sonra yapıldığı gibi, *طولو* kelimesinin sonuna da elif (i) getirilmiş. A.U.E.

[5] Aşağıki cümle hâdis (arızı «accidentel») bir izafet ilgisidir ki, bunda *dolu* kelimesinin bir vasıflayıcı manası var (Mk. § 1121 ve 1125):

طابعا نك دولوسى بر كشيى يوشى قرق كشيى قورقودور tabanca-nın dolu-su bir kiş-i-yi boş-u kük kiş-i-yi korkud-ur (söylence) «un pistolet chargé fait peur à une personne seulement, un (pistolet) vide en effraye quarante» (dictou) J. D.

التون *bir öküz gön* [1] *d(t)ol(a)-su altan* A.U.E «de l'or plei-
une peau de bœuf» (1426 yılı yazmaları, yap. 162, satır. 14) [2].

15. *kat kal-a, kal-mağ* «rester» fiilinden ki, şuralarda görülür :

1° *kat kal-a zora kalınca, son kerteye golineo* «en dernier lieu».

Ml. : *kat kal-a muhtac ol-ur-sa-k bun-u ku||a-n-a-cağ-ız* (SAMI BEY) «comme
dernière ressource, nous emploierons ceci» [3].

kat kal-a on k'ese ahpce-ye-dek kağıl-im «au taux le plus bas, je consens
jusqu'à dix bourses d'argent» (VIGUIER, s. 333).

[1] Bu ifadede *gön* kelimesinin, asıl manası, bizde olduğu gibi alelade hayvan der-
risi değil, hayvanın derisinden çıkarılan tulum olduğu seziliyor; *gön* kelimesi burada
gön-î yerinde kullanılmıştır. A.U.E

[2] Şark lehçelerinde ve eski Osmanlıca'da *tol-u* şekli görülüyor.

Ml. : *ag gibi ki tol-a bol-dug-un-dan soñ-ra* yani : *ağ*
gibi ki dolu olduğ(un)dan sonra ... A.U.E (Astrakhan tatarcasına çevrilen
İncil'den, Mat. XIII, 45) «comme un filet qui après s'être rempli ... » ;

bir zembil tol-a xurma (Tezk. Evl., yap. 114 v°, satır 10) «un panier plein
de dattes».

Çin türkistan'ında *tol-a* kelimesi çok «beaucoup, fort» manasındadır.

Ml. : *bu törtülänniki hämmesinin tola aççige kelip* (bu törtü-län-in-ki: bu dört-
lenmiş) *hemme-sin-in* (hep-sin-in) *tola* (dolu, çok) *açığa* (öfkeye) *kelip* (ge-
lip) A.U.E (Yedi Uyarlar, s. 220) «s'étant mis fort en colère, tous les quatre» ;

bu it-ni tol-a ur-ma-nlar bu iti çok dövmeyiniz A.U.E (Aynı yer) «ne frappez
pas trop ce chien» ;

siz-din tol-a azar yi-yib ikân (şu var ki) sizden çok
azar yemiş idi A.U.E «c'est qu'ils ont été très maltraités par vous» (GRENARD,
s. 312).

Tezkere-i-Evlîyâ dan alınmış olan şu aşağıki ibare(ler)de *tol-a* nın bir ulak olduğu
görülüyor :

ol, könl-i tola haqâyîk o gönlü dolu (olan) hakikatler (le), «cet (homme) au cœur
plein de vérités» (yap. 136 satır, 8) mot à mot : «cet (homme) ayant le cœur rempli
des vérités — A.U.E) ;

könl-üm-dâ tañrı ta'älâ-niñ maħabat-ı andag tol-up tur-ur kim özgâ kim-är-sâ-niñ
dost-ıug-ı ya duşman-ıg-ı mân-iñ könl-ümdü kal-ma-y tur-ur gönlümde Tanrı ta'älâ'nın
muhabbeti öyle dolmuştur ki başka kimselerin dostluğu veya düşmanlığı benim gön-
lümde kalmaz oluyor A.U.E (yap. 108, satır 13) «mon cœur est tellement rempli de l'
amour de Dieu, qu'il n'y a plus de place pour l'amour ou la haine de personne
d'autre» J. D.

Müellifin ibareler dediği yalnız bir ibare olacak, çünkü bu ikinci misalde *tol-a* değil *tol-up*
kelimesi vardır ; bunun yeri ise § 1308, 3 ün sonudur ki, (ihtar) dan evvele rastlar. A.U.E

[3] Biz SAMI BEY de şu misali de bulduk :

kat kal-a biñ kuruş-a ver-e-bil-ir «au taux le plus bas, il consent jusqu'à mille
piastres.—Selânik'te bunun *katı kolay* suretinde, şekilce değişmiş olanı var ki, aynı mava
ile menfi cümlelerde kullanıldığını çok işitmişimdir. *Ben bu işin peşini katı kolay bira-
kmam*, gibi. A.U.E.